

Επιστημονική επιμέλεια:

Βασίλης Παπαβασιλείου

ΔΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
ΤΕΠΑΕΣ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

**ΔΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ:
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;**

**Παπαβασιλείου Βασίλης
Επιστημονική επιμέλεια**

**ΔΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή
ΟΥΤΟΠΙΑ;**

ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
ΤΕΠΑΕΣ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Ρόδος 2013

Έκδοση
ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
ΤΕΠΑΕΣ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εξώφυλλο: Ηλίας Μασούρης

ISBN 978-618-81027-0-5

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή αυτών των κειμένων με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, χωρίς γραπτή άδεια του υπεύθυνου έκδοσης.

Έκδοση
ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
ΤΕΠΑΕΣ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Φυτόριο ΚΕΓΕ "Δήμητρα", Λ. Ρόδου Καλιθέας – Ρόδος 85100
τηλ. (30) 22410 - 99120 & 99170, Φαξ (30) 22410-99131
Email: psemper@rhodes.aegean.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	8
Καίλα Μαρία & Θεοδωροπούλου Έλενα	
Εισαγωγικό Σημείωμα του Επιμελητή	10
Παπαβασιλείου Βασίλης	
1^η Ενότητα	
Η κοινωνική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης	
Οικονομική κρίση και κοινωνική ανάπτυξη: η πολιτικοκοινωνική διάσταση της βιωσιμότητας	23
Βαβούρας Ιωάννης	
Η ανθρώπινη αειφορία ως διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης	41
Φώκιαλη Πέρσα	
Η Τοπική Κοινωνία ως μοχλός Αειφόρου Ανάπτυξης: Δυνατότητες και Προοπτικές	57
Μόγιας Αθανάσιος	
Ο Βοτανικός Κήπος της Ρόδου και οι απόψεις των εκπροσώπων των τοπικών φορέων για την ίδρυση, τη λειτουργία και τις δυνατότητες αξιοποίησής του	70
Σδρόλλα Χριστιάνα & Παπαβασιλείου Βασίλης	
Τεχνικό επιμελητήριο και τοπική κοινότητα στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης: η περίπτωση σύνδεσης του ΤΕΕ Τμήματος Δωδεκανήσου με την τοπική κοινότητα και το Δήμο Ρόδου. Εμπειρική μελέτη	87
Μοσχούς Ευαγγελία & Ανδρεαδάκης Νικόλαος	
Τοπική αυτοδιοίκηση, αναπτυξιακός σχεδιασμός, εκπαίδευση για την αειφορία και το περιβάλλον	106
Παυλούς Ευαγγελία-Δέσποινα & Σταμάτης Παναγιώτης	
2^η Ενότητα	
Η παιδαγωγική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης	
Εκπαίδευση στην αειφόρο ανάπτυξη (ΕΑΑ): υποστήριξη και εμπόδια στη γενίκευσή της, το γαλλικό παράδειγμα	121
Lange Jean-Marc	
Γνώσεις και στάσεις φοιτητών και μαθητών της Ρόδου σε θέματα αντιμετώπισης της ρύπανσης των υδάτων	136
Τζαμπερής Νεζάμ, Ξανθάκου Γιώτα	
Καταγραφή του περιβάλλοντος χώρου των δημόσιων Δημοτικών Σχολείων της πόλης της Ρόδου	157

Τσακίρης Ιωάννης, Πολεμικός Νικήτας

Η παιδαγωγική αξιοποίηση του σχολικού αύλειου χώρου στην καλλιέργεια των αρχών της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Απόψεις των μαθητών δημοτικών σχολείων της Ρόδου.....	177
Κόνσολας Μάνος & Πεταυράκη Χρυσούλα	
Εντοπισμός και καταγραφή των αντιλήψεων των μαθητών/ριών των πρώτων τάξεων (Α΄, Β΄, Γ΄) του Δημοτικού Σχολείου αναφορικά με το ζήτημα του νερού και τη διαχείρισή του	197
Σκουμπουρδή Μάνια	
Προστατευόμενες περιοχές και προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: μελέτη περίπτωσης η Κοιλιάδα του Αίθωνα	214
Ματζάνος Δημήτρης & Ξανθάκου Γιώτα	
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση σε αστικά πάρκα. Μελέτη περίπτωσης του Πάρκου “Ροδίνη”	236
Μιχαηλίδη Δέσποινα	
Περιβαλλοντική εκπαίδευση και τεχνητοί ύφαλοι της Καλύμνου	256
Μυρωνάκη Άννα & Κουτσούμπας Δρόσος	
Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και τέχνη	267
Ανδρεαδάκης Νικόλαος & Καλογεράκη Μαριάννα	
Προσωπικές Θεωρίες Εκπαιδευτικών αναφορικά με την Αξιολόγηση του Μαθητή	291
Νικόλαος Ανδρεαδάκης & Έλλη Σπυροπούλου	
3 Ενότητα	
Η περιβαλλοντική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης	
Οι επιπτώσεις των δομικών υλικών στα σχολικά κτήρια. Το «Σύνδρομο των άρρωστων σχολικών κτηρίων	323
Ξανθάκου Γιώτα , Χριστοδουλάκης Παναγιώτης-Τσαμπίκος	
Ενεργειακό ζήτημα και τοπική κοινωνία. Οι γνώσεις και αντιλήψεις κατοίκων και εκπροσώπων φορέων για τη λειτουργία Ατμοηλεκτρικού Σταθμού (ΑΗΣ). Η περίπτωση του ΑΗΣ Σορωνής Ρόδου	353
Ποιμενίδης Δημήτρης , Δημητρίου Αναστασία & Φώκιαλη Πέρσα	
Περιβάλλον και αειφορική ανάπτυξη: Το παράδειγμα των προστατευόμενων περιοχών NATURA 2000 στη Ρόδο	375
Τσαγγάρη Κατερίνα & Σταμάτης Παναγιώτης	
Γεωργικές πρακτικές και αειφορία: μελέτη περίπτωσης των αγροτών του πρώην δήμου νότιας Ρόδου	394

Απόψεις, στάσεις και πρακτικές των αγροτών της Ρόδου, σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος που σχετίζονται με την γεωργική παραγωγή	411
Αχθοφορίδου Γεωργία, Γκόβαρης Χρήστος & Σταμάτης Παναγιώτης	

4 Ενότητα

Η οικονομική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης

Η αειφόρος ανάπτυξη στο φάσμα του οικοτουρισμού: Προτεινόμενο μοντέλο εφαρμογής. Μελέτες περίπτωσης	429
--	------------

Πιπίνος Γιώργος & Φώκιαλη Πέρσα

Τουριστική ανάπτυξη και πανεπιστήμιο. Η περίπτωση της Ρόδου	449
--	------------

Ξάνθης Αγαπητός & Φώκιαλη Πέρσα

Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο: κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις.....	473
--	------------

Παπαστεργίου Κωνσταντινιά & Ιωσηφίδης Θεόδωρος

Ιαματικές πηγές της Καλλιθέας Ρόδου.....	491
---	------------

Παπαδομαρκάκης Ιωάννης

Αειφορική διαχείριση μεγάλων έργων. Απόψεις εκπαιδευτικών και φορέων για την αξιοποίηση του Φράγματος Γαδουρά στη Ρόδο	515
---	------------

Ρήγα Ιωάννα, Καΐλα Μαρία & Φώκιαλη Πέρσα

5 Ενότητα

Η πολιτιστική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης

Η αξιοποίηση της τοπικής γνώσης στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη	535
---	------------

Παπαβασιλείου Βασίλης

Οι Βιβλιοθήκες στην πόλη της Ρόδου και η συμβολή τους στην εκπαίδευση	555
--	------------

Ζουμπά Χρυσούλα & Πολεμικός Νικήτας

Η προστατευόμενη περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου: Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών	574
--	------------

Κολοκυθάς Δημήτρης, Στεφανάκης Μανόλης Ι., Παπαβασιλείου Βασίλης

Αναψυχή και εκπαίδευση στην Κυμισάλα της νήσου Ρόδου	595
---	------------

Βεργωτή Θωμαΐς, Φώκιαλη Πέρσα & Στεφανάκης Μανόλης Ι.

Πρόλογος

Ο πολλαπλασιασμός στη χρήση της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης αλλά και η ασάφεια ή η κατάχρηση που συνοδεύουν αυτή τη χρήση, έχουν πλέον φτάσει στα όρια της κοινοτοπίας ή της επαναληπτικότητας μιας κενής ρητορείας, δίχως ωστόσο αυτή η διεύρυνση της λεκτικής αξιοποίησης να αντιστοιχεί σε μια εμπάθυση και διάχυση στην αξιοποίησή της (όπως αυτή που θα επιδιωκόταν μέσα από τους στόχους και τους μηχανισμούς της εκπαίδευσης). Έτσι, η έννοια δεν εξαντλείται σε αναφορές στην πράσινη ανάπτυξη ή στη διαγενεακής φιλοσοφίας αποτροπή της διασπάθισης των πόρων ή της υπεύθυνης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς του πολίτη. Οι δράσεις που ανοίγονται σε τοπικό επίπεδο και οι οποίες είναι δυνατό να ενταχθούν στο πεδίο της αειφορίας είναι πολλαπλές και σε μεγάλο βαθμό καινοτομικές, εφόσον έρχονται να αντιμετωπίσουν σε βάθος και μακροπρόθεσμα ιδιαίτερα προβλήματα, των οποίων οι επιπτώσεις διαβάζονται σε διαφορετικά αλληλεξαρτώμενα επίπεδα, από το οικονομικό στο πολιτισμικό, από το περιβαλλοντικό στο κοινωνικό και εκτείνονται όσο εκτείνεται η συνέργεια των εμπλεκόμενων φορέων στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Αυτή ακριβώς η συνέργεια αναδεικνύει ακόμα μία φορά την κρισιμότητα της παρέμβασης των εκπαιδευτικών φορέων και σχεδιασμών. Στο περιβάλλον της κρίσης το οποίο διέρχεται με δραματική ένταση η ελληνική κοινωνία, ο επαναπροσδιορισμός ή εκ νέου κατανόηση τόσο της έννοιας της αειφορικής ανάπτυξης όσο και των αξιών που υπεισέρχονται σε αυτήν είναι σημαντικό να γίνουν, ακόμα περισσότερο, εάν στο πλαίσιο αυτό η αλληλεγγύη, ο σεβασμός, η πρόληψη, η φροντίδα και ο κοινωνικός δεσμός, η κοινή ευθύνη, ακόμα-ακόμα η ελευθερία (οφείλουν να) διαπλέκονται με έννοιες «σκληρές», όπως η καινοτομία, η ίδια η ανάπτυξη, η αποτελεσματικότητα/αποδοτικότητα συνδέοντας έτσι την κλίμακα της εγγύτητας των δράσεων με εκείνη της απόστασης των σχεδιασμών – σχεδιασμών που θα υποβαστάζουν και θα θρέφουν την προοπτική του μέλλοντος για τα πλάσματα του πλανήτη, ανθρώπινα και μη. Η επείγουσα διάσταση αυτών των σκέψεων και των δράσεων που τους αντιστοιχούν, είναι ακριβώς το συστατικό εκείνο το οποίο και καθιστά το εγχείρημα της βιώσιμης ανάπτυξης ιδιόμορφο και σημαντικό για τους κοινωνικούς και εκπαιδευτικούς πειραματισμούς και χειρισμούς. Η περιβαλλοντική ισορροπία είναι αδύνατη έξω από την επίτευξη ένταξης και ισότητας στο κοινωνικό

επίπεδο και δίχως οικονομική ευημερία για όλους και όλες (σύμφωνα με το παράδειγμα περί αειφόρου ανάπτυξης των δεκαετιών του '80 και '90), ακόμα επιπλέον αδύνατη εάν, από αυτό το παράδειγμα, αποκλειστεί η «μητρική» παράμετρος του πολιτισμού (βλ. πολιτισμική κληρονομιά, αγροτική κουλτούρα, τέχνες και τεχνικές, πολιτιστικός τουρισμός, δημιουργικότητα, πολιτιστική πολιτική και επικοινωνία, επιστήμη, παιδεία, γνώση) σε τοπικό (επιβίωση αυτόχθονων τοπικών μορφών κουλτούρας, αρχαίων παραδόσεων), εθνικό και διεθνές επίπεδο. Το να ιδωθεί ο πολιτισμός και η αειφορική ανάπτυξή του ως πρόκληση είναι ένα από τα πρόσφατα διακυβεύματα στην εξέλιξη των αντιλήψεων περί αειφορικότητας και στη διασύνδεσή τους με το στόχο της ανάπτυξης. Η στήριξη συγχρόνως της ταυτότητας και της ποικιλομορφίας μέσα από τον δια-πολιτισμικό διάλογο είναι πλέον ζήτημα που βρίσκεται στην καρδιά της φιλοσοφίας της αειφόρου ανάπτυξης και της διακυβέρνησής της. Θα πρέπει οι τοπικοί πληθυσμοί να απολαμβάνουν το δικαίωμα αφενός της διατήρησης της κουλτούρας τους και αφετέρου της πρόσβασής τους στον πολιτισμό, και αυτό αναγκάζει σε συνδέσεις και με τους τρεις πυλώνες της οικονομίας, της κοινωνίας και της περιβαλλοντικής ισορροπίας. Και με αυτήν την έννοια, οι τοπικές και περιφερειακές κοινωνίες είναι κατεξοχήν καλά τοποθετημένες να διασφαλίζουν αυτή τη σύνδεση μέσα από την υπεράσπιση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας (βλ. την Ατζέντα 21 και τις διεργασίες του *Εκτελεστικού Γραφείου Πόλεων και Ενωμένων Τοπικών Κυβερνήσεων* κατά το 2010, ώστε να διατυπωθεί μια πολιτική θέση σχετικά με την ένταξη του πολιτισμού στους πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης). Η συγκεκριμένη έμφαση άλλωστε ανοίγει το δρόμο προς την εκπαίδευση, η οποία ακριβώς είναι το προνομιακό πεδίο που συνδέεται και με τους τέσσερις πυλώνες. Πράγματι, συνείναι και ευ ζην είναι για τις τοπικές κοινωνίες και την παιδεία το αειφορικό διακύβευμα, περιβαλλοντικά, κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά κρίσιμο και επείγον να αντιμετωπιστεί συστηματικά.

Καΐλα Μαρία, Διευθύντρια Π.Μ.Σ. «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»

Θεοδωροπούλου Έλενα, Πρόεδρος Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.)

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
ΤΕΠΑΕΣ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Ρόδος 2013

Απόψεις, στάσεις και πρακτικές των αγροτών της Ρόδου, σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος που σχετίζονται με την γεωργική παραγωγή	411
Αχθοφορίδου Γεωργία, Γκόβαρης Χρήστος & Σταμάτης Παναγιώτης	

4 Ενότητα

Η οικονομική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης

Η αειφόρος ανάπτυξη στο φάσμα του οικοτουρισμού: Προτεινόμενο μοντέλο εφαρμογής. Μελέτες περίπτωσης	429
Πιπίνος Γιώργος & Φώκιαλη Πέρσα	

Τουριστική ανάπτυξη και πανεπιστήμιο. Η περίπτωση της Ρόδου	449
Ξάνθης Αγαπητός & Φώκιαλη Πέρσα	

Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο: κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις.....	473
Παπαστεργίου Κωνσταντινιά & Ιωσηφίδης Θεόδωρος	

Ιαματικές πηγές της Καλλιθέας Ρόδου.....	491
Παπαδομαρκάκης Ιωάννης	

Αειφορική διαχείριση μεγάλων έργων. Απόψεις εκπαιδευτικών και φορέων για την αξιοποίηση του Φράγματος Γαδουρά στη Ρόδο	515
Ρήγα Ιωάννα, Καΐλα Μαρία & Φώκιαλη Πέρσα	

5 Ενότητα

Η πολιτιστική διάσταση της αειφόρου τοπικής ανάπτυξης

Η αξιοποίηση της τοπικής γνώσης στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη	535
Παπαβασιλείου Βασίλης	

Οι Βιβλιοθήκες στην πόλη της Ρόδου και η συμβολή τους στην εκπαίδευση	555
Ζουμπά Χρυσούλα & Πολεμικός Νικήτας	

Η προστατευόμενη περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου: Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών	574
Κολοκυθάς Δημήτρης, Στεφανάκης Μανόλης Ι., Παπαβασιλείου Βασίλης	

Αναψυχή και εκπαίδευση στην Κυμισάλα της νήσου Ρόδου	595
Βεργωτή Θωμαΐς, Φώκιαλη Πέρσα & Στεφανάκης Μανόλης Ι.	

Η προστατευόμενη περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου: Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών

Δημήτρης Κολοκυθάς¹, Μανόλης Ι. Στεφανάκης², Βασίλης
Παπαβασιλείου³

1. Απόφοιτος ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Αιγαίου
2. Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
3. Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ABSTRACT

The protected area of Kymisala in Rhodes presents ecological, historical and archaeological interest. The purpose of this research is to examine the attitudes and knowledge of teachers in issues related to the cultural diversity of the area of Kymisala, its history and the potential utilization of its pedagogical value. In order to conduct this research, the questionnaire was chosen as the primary method for the data collection. The survey population is consisted of all the teachers working in primary and secondary education, in the municipal district of Empona. According to the outcome of the research, the teachers believe that students should be aware of the historical and cultural environment of their area and therefore that the subject of local history should be included in the curriculum. They also believe that the area of Kymisala in Rhodes can be used for educational purposes related to Sustainable Development and that the existence of an archaeological park, the creation of an environmental path, as well as the improvement of the infrastructures, would increase their interest in the area.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *Κυμισάλα, αρχαιότητες, αειφορία, εκπαίδευση, προστατευόμενη περιοχή, διδασκαλία τοπικής ιστορίας.*

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εκτεταμένες γεωγραφικές εκτάσεις σε όλο τον πλανήτη παρουσιάζουν ενδιαφέρον από την πλευρά της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Paradomarkakis et al., 2011· Tzaberis et al., 2012). Άλλες διαθέτουν αρχαιολογική - ιστορική αξία, άλλες μεγάλη βιοποικιλότητα και άλλες ιδιαίτερο φυσικό κάλλος (Prato and Fagre, 2005). Έτσι, καθίσταται επιβεβλημένη η ανάγκη όλες αυτές οι περιοχές να προστατευτούν, από τις ποικίλες επεμβάσεις του ανθρώπινου παράγοντα (Μότσια, 2006· Παπαβασιλείου, 2011· Ματζάνος κ.ά., 2012). Ως προστατευόμενη περιοχή ορίζεται «Μια χερσαία ή θαλάσσια έκταση, η οποία έχει προορισμό την προστασία και τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και η οποία διαχειρίζεται με κάθε νόμιμο και αποτελεσματικό τρόπο» (IUCN, 1994).

Στην Ελλάδα περιοχές οικολογικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος αναγνωρίζονται ως προστατευόμενες είτε μέσω του χαρακτηρισμού τους με βάση την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, είτε με την κατοχύρωσή τους στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών ή διεθνών συμβάσεων (Ματζάνος κ.ά, 2010). Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται αλληλεπικάλυψη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο (ΥΠΕΚΑ, 2013). Στόχος του είναι η δημιουργία ενός δικτύου με τις σημαντικότερες περιοχές της Ευρώπης με πλούσια βιοποικιλότητα και η λήψη αποτελεσματικών μέτρων προστασίας των περιοχών αυτών (Apostolopoulou and Pantis, 2009).

Οι κυριότεροι στόχοι που υπηρετούν οι προστατευόμενες περιοχές είναι οικολογικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί, ψυχαγωγικοί και παιδαγωγικοί (Mose and Weixbaumer, 2007). Η επίσκεψη και η παραμονή των επισκεπτών, τις περισσότερες φορές συνδέεται με διάφορες υπαίθριες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Οι επισκέπτες επιθυμούν να γνωρίσουν και να απολαύσουν τις περιοχές αυτές, οι οποίες παράλληλα λειτουργούν και ως υπαίθρια σχολεία για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του κοινού (Bibelriether and Synge, 1994· McNeely, Harrison and Dingwall, 1994).

Στους στόχους που υπηρετούν, θα πρέπει αναμφίβολα να προστεθεί ότι οι περιοχές αυτές αποτελούν τον πόλο έλξης ενός συνεχώς αυξανόμενου αριθμού

επισκεπτών του οικολογικού τουρισμού που αναπτύσσεται ταχύτατα τα τελευταία χρόνια (Λάγιου, 2005).

Οι Προστατευόμενες Περιοχές με την παροχή των κατάλληλων διευκολύνσεων, οι οποίες μπορεί να ποικίλουν από απλά περιβαλλοντικά μονοπάτια, μουσεία, κέντρα πληροφόρησης, κ.λπ., μέχρι εξειδικευμένα πανεπιστημιακά προγράμματα, είναι δυνατό να μετεξελιχθούν σε σημαντικά κέντρα εμπλουτισμού των περιβαλλοντικών γνώσεων και καλλιέργειας των περιβαλλοντικών αξιών (Μαραγκού κ.ά., 2003).

Οι περιοχές, που, εκτός από οικολογικό, παρουσιάζουν ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, είναι δυνατόν να προσφέρουν σημαντικά παιδαγωγικά οφέλη. Οι επισκέψεις σε αυτές παρέχουν πολύτιμες εμπειρίες σε εκπαιδευτικούς και εκπαιδευόμενους, καθώς η βιωματική μάθηση μπορεί να αποτελέσει την αποτελεσματικότερη παιδαγωγική μέθοδο για την κριτική προσέγγιση και ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων, τόσο σε τοπικό, όσο και σε ευρύτερο επίπεδο (Harrison, 1967· Λεοντσίνης, 1996· Ρεπούση, 2000). Αποτελούν τον ιδανικό χώρο για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο πλαίσιο τόσο της τυπικής (Mocker and Spear, 1982), όσο και μη τυπικής εκπαίδευσης (Carlson, 2008).

Με τις επισκέψεις αυτές αποφεύγονται τα τετριμμένα της διδακτικής της ιστορίας και επιτυγχάνεται ώστε η διδασκαλία του μαθήματος να μην γίνεται με την παραδοσιακή μέθοδο του διδακτικού σχολικού βιβλίου, αλλά με την έρευνα σε τοπικό επίπεδο, με τη μελέτη πεδίου και με την εύρεση και επεξεργασία πρωτογενούς ιστορικού υλικού. Οι μαθητές είναι ενεργοί στην διαδικασία της μάθησης, αφού μπορούν να παρατηρούν, να περιγράφουν και να συγκρίνουν τις διάφορες πηγές. Κοινωνικοποιούνται στο χώρο και στο χρόνο και εντάσσονται στο περιβάλλον που ζουν έχοντας την αίσθηση ότι είναι μέλη μιας κοινωνίας που προϋπήρχε και που συνεχώς εξελίσσεται, άρα σε μία κοινωνία με φυσική συνέχεια (Λεοντσίνης, 1996· Ρεπούση, 2000· Ανδρεαδάκης κ.ά., 2010: 241-251· Σβορώνου, 2011).

Στο πλαίσιο διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει τη συνδρομή και τη συνεργασία κάποιου ερευνητή για την υποστήριξη το διδακτικού εγχειρήματος. Ο ερευνητής μπορεί να είναι είτε τοπικός ιστοριογράφος είτε μέλος μιας σχολικής ομάδας έρευνας ή κάποιου επιστημονικού ιδρύματος (Leuilliot, 1996: 164-180· Ρεπούση, 2000: 100).

Τα αποτελέσματα είναι πιο δημιουργικά, όταν υπάρχει συνεργασία διαφορετικών σχολείων του ίδιου δήμου ή της ευρύτερης περιοχής, καθώς μπορεί να προκύψει ανταλλαγή απόψεων, προτάσεων και εμπειριών, καθώς και παραγωγή τοπικού ιστορικού υλικού (Ανδρεαδάκης κ.ά., 2010: 251)

Η ευρύτερη περιοχή της Κυμισάλας

Η περιοχή της Κυμισάλας (εικ. 1), η οποία αποτελεί το αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας, βρίσκεται περίπου 70 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της πόλης της Ρόδου, στα όρια της Δημοτικής Ενότητας Αταβύρου. Περιλαμβάνει πολλά μικρά εύφορα λεκανοπέδια, λόφους, κοιλάδες και ένα απέραντο δάσος πεύκης, που μαζί δημιουργούν ένα τοπίο μοναδικού φυσικού κάλλους, στο οποίο δεσπόζει ο επιβλητικός ορεινός όγκος του Ακραμίτη. Χαρακτηρίζεται ως μία περιοχή ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς, η χλωρίδα και η πανίδα της οποίας είναι εξαιρετικά πλούσιες όσο και σπάνιες. Παρουσιάζει, επιπλέον, εντονότατο ιστορικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον, καθώς φιλοξενεί –και κρύβει κάτω από το πυκνό πευκοδάσος της– ενάν μεγάλο αριθμό αρχαιολογικών θέσεων και μνημείων που ανήκαν κατά την αρχαιότητα στον Δήμο των Κυμισαλέων, και τα οποία η αρχαιολογική έρευνα έχει φέρει στο φως τα τελευταία χρόνια.

Το φυσικό περιβάλλον της Κυμισάλας

Η περιοχή της Κυμισάλας σήμερα αποτελεί τμήμα της προστατευόμενης περιοχής «Ακραμίτης–Αρμενιστής–Ατάβυρος» του δικτύου «Natura 2000» (κωδικός GR 4210005) (εικ. 2) και προστατεύεται ως Μνημείο της Φύσης, καθώς παρουσιάζει γεωμορφολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον και φιλοξενεί πανίδα και σπάνια είδη χλωρίδας με ιδιαίτερη βοτανική, φυτογεωγραφική, αισθητική και ιστορική σημασία (*Official Journal of the European Union* 2006, L 259, 1-104).

Η προστατευόμενη περιοχή εκτείνεται σε μια έκταση που ξεπερνά τα δεκαεπτά χιλιάδες εκτάρια, καταλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Ρόδου και περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους του Αταβύρου και του Ακραμίτη, την περιοχή γύρω από τον ποταμό Σιανίτη και την παράκτια έκταση από τον κόλπο του Παπαγιώργη και το ακρωτήριο Αρμενιστής, έως τον κόλπο της Απολακκιάς στα νότια. Μέσα σε αυτήν την έκταση απαντούν πολλοί τύποι οικοτόπων, όπως υποθαλάσσια λιβάδια, αμμουδιές με αμμοθίνες και φωκοσπηλιές, πευκοδάση και αυτοφυή κυπαρισσοδάση.

Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την ευρύτερη φυσιογνωμία του τόπου, τις αρχαιότητες, την ανθρωπογεωγραφία, την τοπική παράδοση, τον λαϊκό πολιτισμό και τους κοντινούς παραδοσιακούς οικισμούς δημιουργούν έναν χώρο εξαιρετικού ενδιαφέροντος και μοναδικής σημασίας (Βεργωτή, 2009· Βεργωτή, 2010· Στεφανάκης, 2010β).

Η αρχαιολογική σημασία της Κυμισάλας

Από το 2006 στην περιοχή της Κυμισάλας διεξάγεται συστηματική αρχαιολογική έρευνα από το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την ΚΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με σκοπό τον εντοπισμό των διάσπαρτων μνημείων και αρχαιολογικών θέσεων της Κυμισάλας, τη συστηματική ανασκαφή των σημαντικότερων από αυτά και, μεσοπρόθεσμα, την ανάδειξη του χώρου (Στεφανάκης και Πατσιαδά, 2009-2011· Στεφανάκης, 2009· Στεφανάκης, 2010α· Στεφανάκης, 2010β).

Η οκταετής έρευνα έχει καταδείξει ότι η έκταση που καταλαμβάνουν σήμερα οι αρχαιότητες του Δήμου των Κυμισαλέων ξεπερνά τα 10.000 στρέμματα (εικ. 3) και περιλαμβάνει:

Α) ισχυρά τειχισμένη ακρόπολη στην κορυφή του λόφου του Αγίου Φωκά, όπου σώζονται εντυπωσιακά τμήματα του οχυρωματικού περιβόλου που την περιέτρεχε και ο οποίος χρονολογείται στο 4^ο αι. π.Χ., ενώ στο πλάτωμα της κορυφής κείτονται τα κατάλοιπα ενός μικρού ελληνιστικού ναού του 3^{ου}-2^{ου} αι. π.Χ. (Στεφανάκης και Πατσιαδά, 2009-2011: 72-76).

Β) επτά τουλάχιστον εγκαταστάσεις/οικισμούς, που επικοινωνούν οπτικά με την ακρόπολη στις θέσεις: Βασιλικά, Νάπες, Χάρακας, Γλυφάδα/Μονοσύρια, Στελιές, Μαρμαρούνια και Καμπάνες (Στεφανάκης και Πατσιαδά, 2009-2011: 86-92).

Γ) νεκροταφεία που αναπτύσσονται δίπλα στους οικισμούς, με την κεντρική νεκρόπολη να είναι μακράν το μεγαλύτερο και πιο ενδιαφέρον. Οι τάφοι είναι κατά κύριο λόγο θαλαμοειδείς, λαξευμένοι στον φυσικό βράχο, έχουν ένα προθάλαμο ή δρόμο με σκαλοπάτια, έναν ή δύο ταφικούς θαλάμους και διατάσσονται σε σειρές, κλιμακωτά στις πλαγιές των λόφων. Δε λείπουν και τα υπέργεια ταφικά μνημεία, κτιστές επιτάφια κατασκευές, ισοδομικής τοιχοδομίας. Οι μέχρι σήμερα έρευνες στην κεντρική νεκρόπολη της Κυμισάλας έχουν πετύχει να προσδιορίσουν τη χρήση της από τους αρχαϊκούς χρόνους (7^{ος} αι. π.Χ.) μέχρι και την Ύστερη Αρχαιότητα (4^{ος}-

6^{ος} αι.), κυρίως μέσα από σύνολα κεραμικής που προέρχονται από ασύλλητους τάφους, όσο και από κατάλοιπα σύλλησης (Στεφανάκης και Πατσιαδά, 2009-2011: 76-86).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας, η οποία αποτελεί μέρος ευρύτερης, είναι η διερεύνηση των στάσεων και των γνώσεων των εκπαιδευτικών Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης, όσον αφορά στην ιστορική πλαισίωση για την περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου μέσα από την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Η έρευνα επικεντρώνεται σε θέματα πολιτιστικής ποικιλότητας αναφορικά της περιοχή και πιο συγκεκριμένα, στην αναγνωσιμότητα της περιοχής και της ιστορίας της. Για το θέμα αυτό έχουν γίνει και στο παρελθόν ανάλογες έρευνες (Βεργωτή, 2009· Βεργωτή, 2010· Κολοκυθάς, 2011α· Κολοκυθάς, 2011β· Στεφανάκης, Παπαβασιλείου και Κολοκυθάς, 2011· Κολοκυθάς, Στεφανάκης και Παπαβασιλείου 2013).

Το ερωτηματολόγιο αρχικά περιλαμβάνει μία σειρά γενικών ερωτήσεων για τον προσδιορισμό της ταυτότητας του δείγματος και στη συνέχεια ακολουθεί μία σειρά ερωτήσεων που οριοθετούνται από τους δύο ερευνητικούς άξονες μελέτης. Ο πρώτος διερευνά τις γνώσεις και τις στάσεις των εκπαιδευτικών για θέματα φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος με γενικό αλλά και τοπικό ενδιαφέρον, ενώ ο δεύτερος τις γνώσεις και τις στάσεις των εκπαιδευτικών ειδικώς για την περιοχή της Κυμισάλας και τη δυνατότητα αξιοποίησής της στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Τον πληθυσμό αναφοράς της έρευνας αποτελούν εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υπηρετούν στα σχολεία του δημοτικού διαμερίσματος της Έμπωνας, δάσκαλοι και νηπιαγωγοί στην πρωτοβάθμια και καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων στη δευτεροβάθμια. Το ερωτηματολόγιο διενεμήθη σε όλους του εκπαιδευτικούς οι οποίοι συνολικά είναι εικοσιέξι (26), το επέστρεψαν, όμως, συμπληρωμένο δεκαεννέα (19).

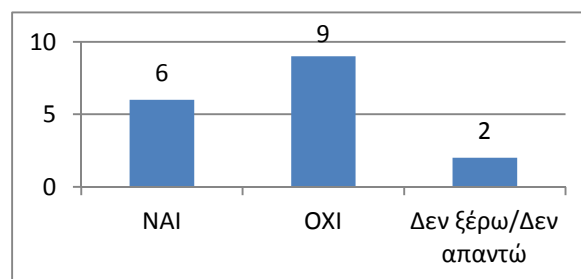
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο τα αποτελέσματα από την επεξεργασία των δεδομένων που προέκυψαν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Η παρουσίασή τους γίνεται με πίνακες και διαγράμματα, έτσι ώστε να είναι πληρέστερη η εικόνα από τις απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού.

Οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση «*Εάν ασχολείστε στην τάξη με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, επεξεργάζεστε τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα;*». Οι απαντήσεις στην συγκεκριμένη ερώτηση αποτυπώνονται στον πίνακα 1, παρακάτω.

Από τις δηλώσεις σε αυτή την ερώτηση προκύπτει ότι από τους 19 εκπαιδευτικούς, έξι (6) ασχολούνται με περιβαλλοντικά ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος και εννέα (9) απέχουν από αυτά, δύο (2) απάντησαν «Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ» ενώ δύο (2) δεν απάντησαν καθόλου. Στη συνέχεια αναφέρουν ότι οι θεματικές ενότητες που κάλυψαν στο πλαίσιο των τοπικών περιβαλλοντικών ζητημάτων ήταν «το θέμα της ανακύκλωσης», «Το δάσος του Καψή» και το «Αιολικό Πάρκο της Ρόδου».

Απάντηση	Αρ. Απαντήσεων
ΝΑΙ	6
ΟΧΙ	9
Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	2

Πίνακας 1: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «εάν ασχολείστε στην τάξη με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, επεξεργάζεστε τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα;»

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «εάν ασχολείστε στην τάξη με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, επεξεργάζεστε τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα;»

Κατόπιν, κλήθηκαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις «*Πιστεύετε ότι η πολιτισμική κληρονομιά ενός τόπου είναι μέρος της Π.Ε.;*» και «*Πιστεύετε ότι οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν το ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον του τόπου τους;*». Από τις απαντήσεις προκύπτει πως και οι δεκαεννέα εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και πως οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν την ιστορία και το πολιτισμικό περιβάλλον του τόπου τους.

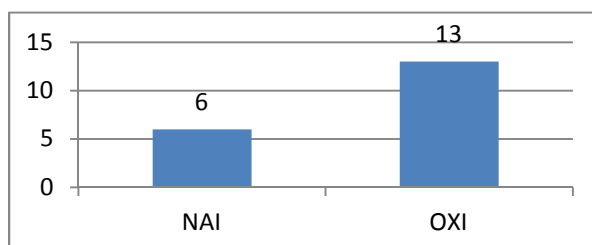
Στην συνέχεια, ερωτήθηκαν «*Θεωρείτε υποχρέωση των εκπαιδευτικών να διδάσκουν στους μαθητές την ιστορία του τόπου τους;*».

Στην ερώτηση αυτή, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (δεκαέξι (16) εκπαιδευτικοί) θεωρούν ότι είναι υποχρέωση των εκπαιδευτικών να διδάσκουν την ιστορία του τόπου, όπου υπηρετούν, στους μαθητές τους. Μόλις τρεις (3) αναφέρουν ότι κάτι τέτοιο δεν συνιστά υποχρέωση τους.

Η ερώτηση που ακολουθεί ζητά από τους εκπαιδευτικούς να αναφέρουν κατά πόσο γνωρίζουν την ιστορία της περιοχής.

Απάντηση	Αρ. Απαντήσεων
ΝΑΙ	6
ΟΧΙ	13

Πίνακας 2: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής όπου εργάζεστε»

Διαγραμμα 2: Ραβδογράμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής όπου εργάζεστε»

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 2, έξι (6) εκπαιδευτικοί γνωρίζουν την ιστορία της περιοχής ενώ οι υπόλοιποι δεκατρείς (13) δεν τη γνωρίζουν. Εμβαθύνοντας περισσότερο στις απαντήσεις αυτές διαπιστώνεται ότι από τους εκπαιδευτικούς που γνωρίζουν την ιστορία της ευρύτερης περιοχής της Έμπωνας, οι μισοί (δηλαδή οι τρεις) κατάγονται από το νησί της Ρόδου, ενώ οι άλλοι μισοί κατάγονται από άλλα μέρη της Ελλάδας. Υπάρχουν ωστόσο και δύο εκπαιδευτικοί, οι οποίοι, αν και κατάγονται από το νησί της Ρόδου δεν γνωρίζουν την ιστορία της συγκεκριμένης περιοχής. Είναι γεγονός ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών που δεν γνωρίζουν την τοπική ιστορία (έντεκα εκπαιδευτικοί) δεν κατάγονται από την Ρόδο.

Ακολούθως οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν «*Με ποιους πιστεύετε ότι πρέπει κυρίως να συνεργαστείτε για να ενημερωθείτε για την ιστορία της περιοχής;*» Από μία σειρά

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

προτεινομένων απαντήσεων οι ερωτώμενοι έπρεπε να επιλέξουν μόνο μία. Οι απαντήσεις αποτυπώνονται στο πίνακα 3.

Με ποιους πιστεύετε ότι πρέπει κυρίως να συνεργαστείτε για να ενημερωθείτε για την ιστορία της περιοχής	Αρ. Απαντήσεων
Με το διευθυντή	1
Με επιστήμονες που εργάζονται στην περιοχή	6
Με τους τοπικούς παράγοντες	11
Κάποιον άλλο.	1

Πίνακας 3: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «με ποιους πιστεύετε ότι πρέπει κυρίως να συνεργαστείτε για να ενημερωθείτε για την ιστορία της περιοχής»

Από τις απαντήσεις προκύπτει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί και πιο συγκεκριμένα έντεκα (11) από τους δεκαεννέα (19) θεωρούν ότι πρέπει να συνεργασθούν με του τοπικούς παράγοντες για να ενημερωθούν για την τοπική ιστορία. Επίσης έξι (6) θεωρούν ότι πρέπει να συνεργαστούν με επιστήμονες που εργάζονται στην περιοχή, ενώ ένας (1) με τον Διευθυντή της σχολικής μονάδας. Επίσης, ένας (1) αναφέρει ότι επιλέγει να ενημερωθεί για την τοπική ιστορία από το «internet και βιβλία που αναφέρουν ιστορικά γεγονότα».

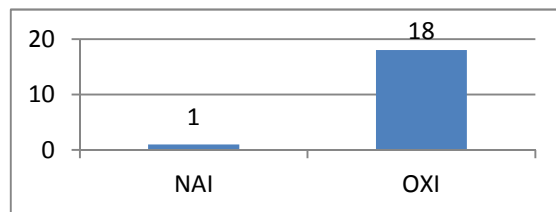
Στη συνέχεια τέθηκε το ερώτημα: «Θα παροτρύνετε τους γονείς των μαθητών να επισκέπτονται συχνά τους χώρους ιστορικού ενδιαφέροντος της περιοχής τους;». Σε αυτή την ερώτηση δεκαπέντε (15) απάντησαν «ΝΑΙ», ένας (1) απάντησε «ΟΧΙ». Τρεις (3) εκπαιδευτικοί απάντησαν «Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ».

Εμβαθύνοντας την έρευνά μας στην ιστορική περιοχή της Κυμισάλας οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν αν γνωρίζουν την περιοχή της Κυμισάλας. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει ότι από το σύνολο των εκπαιδευτικών που υπηρετούν στο δημοτικό διαμέρισμα της Έμπωνας μόλις τέσσερις (4) εκπαιδευτικοί γνωρίζουν την περιοχή, ενώ οι δεκαπέντε (15) δεν τη γνωρίζουν.

Η επόμενη ερώτηση που τους τέθηκε ήταν: «Έχετε επισκεφθεί την περιοχή της Κυμισάλας;». Οι απαντήσεις αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα 6.

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

απάντηση	αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	1
ΟΧΙ	18

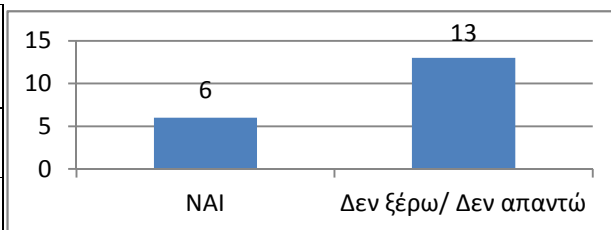
Πίνακας 4: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «έχετε επισκεφθεί την περιοχή της Κυμισάλας;»

Διάγραμμα 3: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «έχετε επισκεφθεί την περιοχή της Κυμισάλας;»

Έτσι, ένας (1) εκπαιδευτικός δήλωσε πως έχει επισκεφθεί την Κυμισάλα, ενώ οι υπόλοιποι δεκαοκτώ (18) πως δεν την έχουν επισκεφθεί. Ο εκπαιδευτικός ο οποίος επισκέφθηκε την περιοχή δήλωσε ότι συνειδητά επεδίωξε να γνωρίσει τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής, όπως καταγράφηκε στην ανοικτού τύπου επεξηγηματική ερώτηση «Για ποιο λόγο την επισκεφθήκατε;».

Αμέσως μετά κλήθηκαν να απαντήσουν κατά πόσο πιστεύουν ότι η περιοχή της Κυμισάλας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον.

Απάντηση	Αρ. Απαντήσεων
ΝΑΙ	6
Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ	13

Πίνακας 5: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «πιστεύετε ότι η περιοχή της Κυμισάλας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον»

Διαγράμμα 4: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «πιστεύετε ότι η περιοχή της Κυμισάλας έχει περιβαλλοντικό ενδιαφέρον»

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 5, έξι (6) εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι πιστεύουν πως έχει η περιοχή περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, ενώ κανένας δεν απάντησε ότι δεν έχει. Επίσης δεκατρείς (13) απάντησαν «Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ».

Κατόπιν, ερωτήθηκαν «Αν απαντήσατε προηγουμένως ναι, με ποιον τρόπο θα την εντάξετε στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης;».

Από τις απαντήσεις βλέπουμε ότι πέντε (5) εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι μπορούν να εντάξουν την περιοχή της Κυμισάλας στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, με την πραγματοποίηση σχολικής εκδρομής, τέσσερις (4) για τη

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

διενέργεια επιτόπιας έρευνας στο πλαίσιο υλοποίησης project, ένας (1) στο πλαίσιο επίσκεψης σε αρχαιολογικό χώρο και τρεις (3) για μία επίσκεψη στο δάσος.

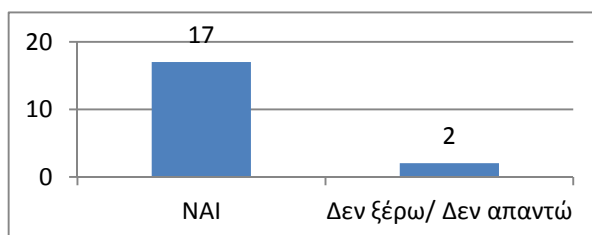
Η επόμενη ερώτηση που υποβλήθηκε στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν «*Η ύπαρξη αρχαιολογικού πάρκου στην περιοχή της Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την εντάξετε σε κάποιο πρόγραμμα Π.Ε.;*».

Στην ερώτηση αυτή, δεκατρείς (13) εκπαιδευτικοί απάντησαν θετικά ότι η ύπαρξη αρχαιολογικού πάρκου θα αύξανε το ενδιαφέρον τους προκειμένου να εντάξουν την Κυμισάλα σε ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ένας (1) απάντησε αρνητικά, ενώ πέντε (5) απάντησαν «Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ».

Η τελευταία ερώτηση της έρευνας ήταν «*Η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την επισκεφθείτε;*».

Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών στην ερώτηση αυτή αποτυπώνονται στον πίνακα και το διάγραμμα, παρακάτω.

ΝΑΙ	17
Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ	2

Πίνακας 6: Απαντήσεις του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την επισκεφθείτε»

Διάγραμμα 5: Ραβδόγραμμα απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον σας να την επισκεφθείτε»

Από τα δεδομένα του πίνακα 6 προκύπτει ότι δεκαεπτά (17) εκπαιδευτικοί απαντούν ότι η ύπαρξη περιβαλλοντικών μονοπατιών στην περιοχή της Κυμισάλας θα αύξανε το ενδιαφέρον τους να την επισκεφθούν, ενώ δύο (2) δηλώνουν «Δεν Ξέρω/ Δεν απαντώ».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν παραπάνω, μπορούν να εξαχθούν σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για την διδασκαλία της ιστορίας της περιοχής της Κυμισάλας και

για την ένταξη της περιοχής σε θέματα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Θεωρείται ότι η ιστορία του τόπου καταγωγής των μαθητών θα πρέπει να είναι μέρος της διδακτέας ύλης, ακόμα και αν δεν είναι μέρος της γενικής ιστορίας και δεν περιλαμβάνεται στα διδακτικά εγχειρίδια, όπως συμβαίνει και για την περίπτωση της Κυμισάλας. Οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ότι η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας είναι μέρος της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη και έχουν την υποχρέωση να τη διδάσκουν στους μαθητές τους. Η γνώση για την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας θα πρέπει να αναζητηθεί είτε από τους επιστήμονες και τους ερευνητές που ασχολούνται με την ιστορία της περιοχής είτε από βιβλιογραφικές πηγές ή το διαδίκτυο. Επίσης, η συζήτηση με τοπικούς παράγοντες που γνωρίζουν την ιστορία του τόπου, αλλά και με κάτοικους της περιοχής, θα μπορούσε να παρέχει κάποια στοιχεία.

Επιπλέον, γονείς και μαθητές από κοινού θα πρέπει να επισκέπτονται τους χώρους ιστορικού ενδιαφέροντος, όπως είναι η περιοχή της Κυμισάλας, όπου διενεργείται η ανασκαφή του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, αφού είναι ένας καλός τρόπος για να βιώσουν οι μαθητές την ιστορία του τόπου. Μάλιστα, οι ίδιοι εκπαιδευτικοί θα ήταν καλό να παροτρύνουν τους γονείς των μαθητών τους να επισκέπτονται τις αρχαιότητες της Κυμισάλας.

Το γεγονός ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν κατάγονται από την περιοχή του Αταβύρου και είναι στην πλειονότητα τους νεοδιόριστοι και με ελάχιστο χρόνο υπηρεσίας στην περιοχή της Έμπωνας, έχει ως αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν την ιστορία της περιοχής ή την αρχαιολογική έρευνα που γίνεται στην Κυμισάλα την τελευταία οκταετία, αλλά ούτε ακόμη και την ύπαρξη της ίδιας της περιοχής. Ως εκ τούτου θα πρέπει να αναπτυχθούν δράσεις προβολής του τόπου στο νησί της Ρόδου, είτε από τους αρχαιολόγους που δραστηριοποιούνται στην Κυμισάλα, με την παρουσία τους στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και συχνές δημόσιες παρουσιάσεις των αρχαιολογικών ερευνών, των ευρημάτων και της σημασίας των ανασκαφών που διενεργούνται. Οι τοπικοί φορείς αλλά και οι κάτοικοι θα πρέπει επίσης να συνδράμουν σε αυτή τη προσπάθεια προβολής, με την διοργάνωση σχετικών τοπικών εκδηλώσεων.

Αυτό όμως που κυρίως αναδεικνύει η έρευνα, το ότι δηλαδή η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δε γνωρίζει την περιοχή, θα μπορούσε να ξεπεραστεί με την επίσκεψη

των εκπαιδευτικών στην περιοχή της Κυμισάλας. Κάτι τέτοια θα μπορούσε να γίνει με την ευκαιρία μίας εκπαιδευτικής εκδρομής, στο πλαίσιο της οποίας θα γίνει ξενάγηση από τους ειδικούς επιστήμονες που δραστηριοποιούνται εκεί, ώστε οι εκπαιδευτικοί να γνωρίσουν την περιοχή, αλλά και να αντλήσουν στοιχεία για την ιστορία της από έγκυρη πηγή. Κατά την διάρκεια αυτής της επίσκεψης θα τους δοθεί επίσης μία πρώτη τάξεως ευκαιρία να αποκτήσουν μία καλή εικόνα του τοπίου και του φυσικού πλούτου που υπάρχει, ώστε να μπορούν να σχεδιάσουν μελλοντικές δραστηριότητες τους στον χώρο της Κυμισάλας, στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Μια πρώτη τέτοια προσπάθεια έγινε το 2011 και αφορούσε στην ευαισθητοποίηση των μαθητών της Α/βάθμιας εκπαίδευσης της Έμπωνας, σε θέματα αρχαιολογίας και περιβάλλοντος (Κολοκυθάς, Στεφανάκης και Παπαβασιλείου, 2013).

Πέραν όμως του περιβαλλοντικού πλούτου και των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Κυμισάλας, θα πρέπει να υπάρχουν και οι υποδομές εκείνες που θα κάνουν την περιοχή πιο ελκυστική στον επισκέπτη, ως χώρο εκδρομής ή αναψυχής. Αυτό βεβαίως εντείνεται στην περίπτωση των εκπαιδευτικών και στην ελκυστικότητα των μαθητών στο πλαίσιο τόσο μία εκπαιδευτικής εκδρομής, όσο και των τακτικών ή των ημερήσιων εκδρομών των σχολείων του νησιού.

Με την ίδρυση ενός υπαίθριου αρχαιολογικού – οικολογικού πάρκου, που έχει ήδη προταθεί (Στεφανάκης, 2010β), όσο και με τη δημιουργία περιβαλλοντικών μονοπατιών, θα αυξηθεί το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών να επισκεφθούν την περιοχή, καθώς ο χώρος θα καταστεί καταλληλότερος για την πραγματοποίηση σχολικών εκδρομών. Το αρχαιολογικό – οικολογικό πάρκο θα μπορεί να δώσει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να διδάσκουν την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό στην κοιτίδα τους και τη δυνατότητα στους μαθητές να παρατηρούν επιτόπου τις αρχαιότητες και να αντιλαμβάνονται τα αρχαιολογικά μνημεία μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον. Παράλληλα θα οδηγήσει και ευρύτερες δράσεις που άπτονται τόσο του εκπαιδευτικού όσο και του πολιτισμικού τουρισμού (Στεφανάκης, 2006· Στεφανάκης, 2008· Στεφανάκης 2010β).

Η χάραξη περιβαλλοντικών μονοπατιών και η δημιουργία ενός υπαίθριου μουσείου θεωρούνται επιβεβλημένες. Μέσα από αυτά τα μονοπάτια και σε σταθμούς περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων που θα έχουν σχεδιαστεί κατάλληλα θα μπορούν οι εκπαιδευτικοί να υλοποιούν τόσο το μάθημα της μελέτης του περιβάλλοντος, όσο

και της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Ακόμα πρέπει να σημειωθεί ότι ένα περιβαλλοντικό μονοπάτι θα δώσει και τη δυνατότητα ευκολότερης και πιο ευχάριστης πρόσβασης στις θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Ταυτόχρονα ενισχύει το έργο των εκπαιδευτικών για τη μελέτη της βιολογικής ποικιλότητας. Παράλληλα η περιοχή θα αποτελέσει έναν ευχάριστο χώρο αναψυχής, τόσο για τους μαθητές κατά τη εκδρομή τους, όσο όμως και τους απλούς επισκέπτες της Δημοτικής Ενότητας Αταβύρου που μπορεί να είναι οι κάτοικοι του νησιού της Ρόδου ή ξένοι επισκέπτες (Βεργωτή, 2009· Βεργωτή, 2010· Κολοκυθάς, 2011α· Κολοκυθάς, 2011β· Στεφανάκης, Κολοκυθάς και Παπαβασιλείου, 2011).

Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι οι εκδρομές θα πρέπει να συνδυάζονται με την ψυχαγωγία των παιδιών, κυρίως με το παιχνίδι. Η δημιουργία χώρων αθλοπαιδιών ή εργαστηρίων, όπου η γνώση για την φύση, την αρχαιότητα και την ιστορία της περιοχής θα αποκτάται μέσα από δημιουργικό παιχνίδι, θα μπορούσε να κάνει πιο ελκυστική την περιοχή στους μαθητές.

Η περιοχή της Κυμισάλας, όπως έχει δείξει η αρχαιολογική σκαπάνη, είναι μία περιοχή μεγάλου αρχαιολογικού- ιστορικού - πολιτιστικού ενδιαφέροντος και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της τοπικής ιστορίας, τόσο του νησιού της Ρόδου εν γένει, όσο και της Δημοτικής Ενότητας Αταβύρου ειδικότερα. Επιπλέον, αποτελεί ένα τόπο μοναδικού φυσικού κάλλους. Όλα αυτά τα στοιχεία, όπως δείχνει και η έρευνα, αποτελούν πλεονεκτήματα για τους εκπαιδευτικούς και για τις δραστηριότητες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Με την συνεργασία των εκπαιδευτικών και των τοπικών φορέων, το σωστό συντονισμό και προγραμματισμό των εκπαιδευτικών εκδρομών, αλλά και τη κατάλληλη διαμόρφωση της περιοχής της Κυμισάλας, θα μπορεί να οργανωθεί ένας χώρος μοναδικού αρχαιολογικού, ιστορικού, πολιτιστικού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, τον οποίο οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν στο δημοτικό διαμέρισμα της Έμπωνας θα μπορούν να εντάξουν στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Apostolopoulou, E. and Pantis, J.D. 2009. Conceptual gaps in the national strategy for the implementation of the European Natura 2000 conservation policy in Greece. *Biological Conservation* 142, 221-237
- Bibelriether, M. and Synge, H. (1994), “Europe”, in *Protecting Nature: Regional Reviews of Protected Areas*, Switzerland: IUCN, pp. 105-132.
- Carlson, S. (2008): Environmental Field Days: Recommendations for Best Practices, *Applied Environmental Education and Communication*, 7(3), 94-105.
- Harrison, L. (1967). Local history as a teaching technique. *Peabody Journal of Education*, 45(1), 6-8.
- IUCN (1994). *Guidelines for Protected Area Management Categories*. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN: Cambridge.
- Leuilliot, P. (1996). The Defense and Illustration of Local History. In *The Pursuit of Local History*, ed. C. Kammen. Walnut Creek, Calif.: AltaMira Press, 164-80.
- McNeely, J.A., Harrison, J. and Dingwall, P. (1994), *Protecting Nature: Regional Reviews of Protected Areas*. Switzerland: IUCN.
- Mocker, D.W. and Spear, G.E. (1982). *Lifelong learning: Formal, nonformal, informal, and self-directed*. Columbus, OH: ERIC Clearinghouse for Adult, Career, and Vocational Education, Ohio State University.
- Mose, I. and Weixlbaumer, N. (2007), “A new paradigm for protected areas in Europe?” in I. Mose (ed) *Protected areas and regional development in Europe: towards a new model for the 21st century* (pp. 3–20). Ashgate: Aldershot.
- Papadomarkakis, I. Xanthacou, Y. Matzanos, D., Papavasileiou, V. and Simina, V. (2011), “Field study of the valley of Aithona in Rhodes: postgraduate students’ knowledge and attitudes”, in the *12 International Conference on Environmental Science and Technology*, (pp. 1424-1431), Rhodes, Greece, 8-10 September 2011.
- Papavasileiou, V., Xanthacou, P., Hatzidiakos, D., Papadomarkakis, I., Matzanos, D., Konsolas, M. and Mironaki, A. (2009). Biodiversity – endangered species on the island of Rhodes (Greece). *5th World Environmental Education Congress*, Montreal Canada, May 10-14 , 2009.

- Prato, T. and Fagre, D. (2005), *National Parks and Protected Areas: Approaches for Balancing Social, Economic and Ecological Values*, Ames, Iowa: Blackwell.
- Tzaberis, N., Xanthakou, P., Papavasileiou, V., Matzanos, D., Hatzidiakos, D. and Papadomarkakis, I. (2012). A comparative investigation of the knowledge and attitudes of high school graduates in the topic of protected areas, oral presentation at the 3rd *International Conference on Education and Educational Psychology*, in Istanbul–Turkey, 10-13 October 2012.

Ελληνική

- Ανδρεαδάκης, Ν., Ναχόπουλος, Ν. και Ξανθάκου, Γ. (2010). «Γνώσεις των μαθητών πάνω σε θέματα τοπικής Ιστορίας, μέσα από τη ματιά των δασκάλων: η περίπτωση του νομού Πιερίας, στο *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και το Περιβάλλον*, (επιμ.). Σ. Κανελλάκη, Κ. Μαριδάκη- Κασσωτάκη, και Β. Παπαβασιλείου, (σσ. 241-263). Αθήνα: εκδόσεις Πεδίο.
- Βεργωτή, Θ. (2009). *Η Αειφορική Διαχείριση Νησιωτικών Περιοχών με Πολιτισμικό και Οικολογικό Ενδιαφέρον. Η Περίπτωση της Ευρύτερης Περιοχής της Κυμισάλας στη Ρόδο*. Αδημ. Μεταπτυχιακή Εργασία, Ρόδος: Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Παν/μιο Αιγαίου.
- Βεργωτή, Θ. (2010). «Προοπτικές αειφόρου ανάπτυξης και εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Κυμισάλας του Δήμου Αταβύρου της Νήσου Ρόδου. Μια εναλλακτική πρόταση», *Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Ρόδος: Δήμος Ροδίων- Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου (Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/Vergoti%20Thomais.pdf>. Προσπελάστηκε 29/08/2013).
- Κολοκυθάς, Δ. (2011α). *Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών για θέματα Βιολογικής και Πολιτιστικής Ποικιλότητας στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Η περίπτωση της προστατευόμενης περιοχής της Αρχαίας Κυμισάλας της Ρόδου*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Κολοκυθάς, Δ. (2011β). «Η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας της Κυμισάλας της Ρόδου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη». *Δωδεκάνησος*, 5, 67-80.
- Κολοκυθάς, Δ., Στεφανάκης, Μ.Ι., και Παπαβασιλείου, Β. (2013). «Η μελέτη πεδίου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: εκπαιδευτική επίσκεψη στην Κυμισάλα της Ρόδου», στο Καΐλα, Μ., Μόγιας, Α. και Παπαβασιλείου, Β. (επιμ.), *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στις αρχές του 21ου αιώνα: Προβλήματα και Προβληματισμοί σε εποχές κρίσης*. Αθήνα: Διάδραση.
- Λάγιου, Β. (2005). *Οικοτουρισμός και πλέγμα Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού. Σχεδιασμός, Ανάπτυξη και Συσχετισμός Δράσεων. Μελέτη περίπτωσης ευρύτερη περιοχή Στυμφαλίας* (Πτυχιακή Εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων, Πάτρα.
- Λεοντσίνας, Γ. (1996). *Διδακτική της Ιστορίας. Γενική-τοπική Ιστορία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ματζάνος, Δ., Ξανθάκου, Γ., Παπαβασιλείου, Β. και Παπαδομαρκάκης, Ι. (2010). «Προστατευόμενες Περιοχές: γνώσεις και στάσεις μαθητών του Δημοτικού σχολείου Αρχαγγέλου – Ρόδου». Εισήγηση στο *1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Προγράμματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Διαχείριση*, Ρόδος 23 and 24 Απριλίου 2010.
- Ματζάνος, Δ., Ξανθάκου, Γ., Παπαβασιλείου, Β., Παπαδομαρκάκης, Γ. και Τζαμπερής, Ν. (2012). «Γνώσεις και στάσεις τελειόφοιτων μαθητών Λυκείου σε θέματα προστατευόμενων περιοχών». Εισήγηση στο *5^ο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών»*, Μυτιλήνη, 25-27 Μαΐου 2012.
- Μότσια, Β. (2006). *Προστατευόμενη περιοχή "Κορυφές όρους Βόρα": διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών*. Πτυχιακή εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Ανακτημένο στις 30-8-2013 από το δικτυακό τόπο estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/241/1/Ptychiaki24.pdf.
- Παπαβασιλείου, Β. (2011). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στις Επιστήμες της Αγωγής*. Αθήνα: Πεδίο.

- Ρεπούση, Μ. (2000). «Τοπικές ιστορίες στο σχολείο: από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου». *Σύγχρονη εκπαίδευση*, 110, 97-108.
- Σβορώνου, Ε. (2011). «Εκπαιδευτικά προγράμματα σε ανοιχτό χώρο: δυνατότητες μιας σφαιρικής θεώρησης φύσης και πολιτισμού», στο *Το Δικαίωμα σε Ελεύθερους Χώρους Πρασίνου και σε Βιώσιμες Πόλεις*. Αθήνα: WWF.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2006). «Σκέψεις για έναν αρχαιολογικό-εκπαιδευτικό τουρισμό», *Πολιτιστικός Τουρισμός στην 3^η Χιλιετία: Ρόδος-Απασχόληση-Πολιτική*. Ρόδος: Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, 25-32..
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2008). «Η Κυμισάλα και οι προοπτικές ανάπτυξης αρχαιολογικού τουρισμού στο Δήμο Αταβύρου», στο *1ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου Για την Ανάπτυξη και Προώθηση Δραστηριοτήτων Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, 13 Δεκεμβρίου 2008, Ξενοδοχείο ΕΛΑΦΟΣ, Προφήτης Ηλίας, Δήμος Καμείρου (Ηλεκτρονικά πρακτικά: <http://www.ecomuseum.gr/UI/customPages/pages.php?pageid=160>. Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/kymissala.pdf>. Προσπελάστηκαν 14/08/2013).
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2009). «Ο Αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων: πέντε χρόνια έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' ΕΠΚΑ», *Δωδεκάνησος* 2, 93-116.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2010α). «Η αρχαία Κυμισάλα στο Δήμο Αταβύρου: Παρελθόν, παρόν και μέλλον», *Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου: Ρόδος (Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/Ancient-Kymissala.pdf>. Προσπελάστηκε 29/08/2013).
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2010β). «Πρόταση ίδρυσης αρχαιολογικού-οικολογικού πάρκου στη Ρόδο (αρχαία Κυμισάλα): Μια πρόκληση για την τοπική ανάπτυξη», στο Μπεριάτος, Η. και Παπαγεωργίου, Μ. (επιμ.), *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21^ο Αιώνα: Ελλάδα – Μεσόγειος*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 685-702.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. και Πατσιαδά, Β. (2009-2011). «Η αρχαιολογική έρευνα στον Αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων (Ρόδος) κατά τα έτη 2006-2010: μια πρώτη παρουσίαση», *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 10-12, 63-134.
- Στεφανάκης, Μ.Ι., Παπαβασιλείου, Β. και Κολοκυθάς, Δ. (2011). «Γνώσεις και απόψεις εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της προστατευόμενης περιοχής

ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΟΥΤΟΠΙΑ;

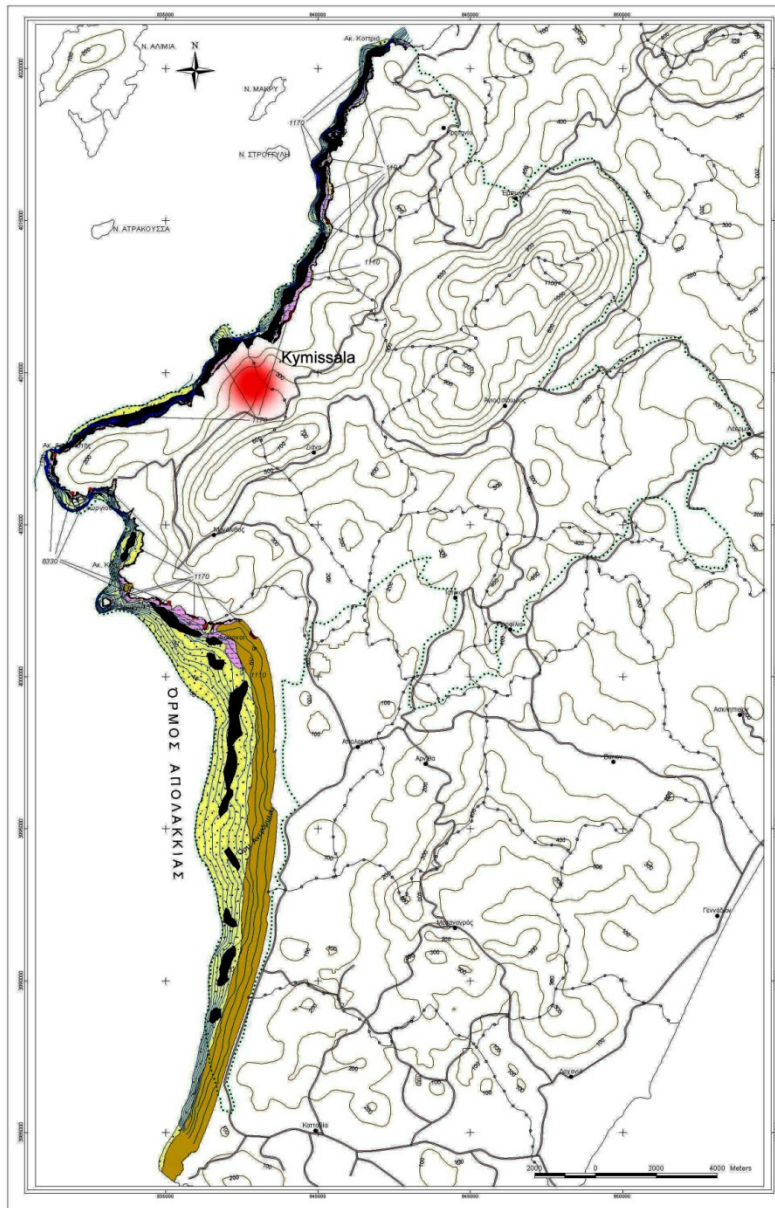
της αρχαίας Κυμισάλας στη Ρόδο, στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη», στο Φώκιαλη, Μ., Ανδρεαδάκης, Ν. και Ξανθάκου, Γ. (επιμ.), *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και την Κοινωνία. Προοπτικές για ένα Αειφόρο Μέλλον*. Αθήνα: Πεδίο, 87-108.

ΥΠΕΚΑ (2013). *Προστατευόμενες Περιοχές -Επιτροπή «Φύση 2000»*. Ανακτημένο στις 20-5- 2013 από το δικτυακό τόπο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=764&language=el-GR>.

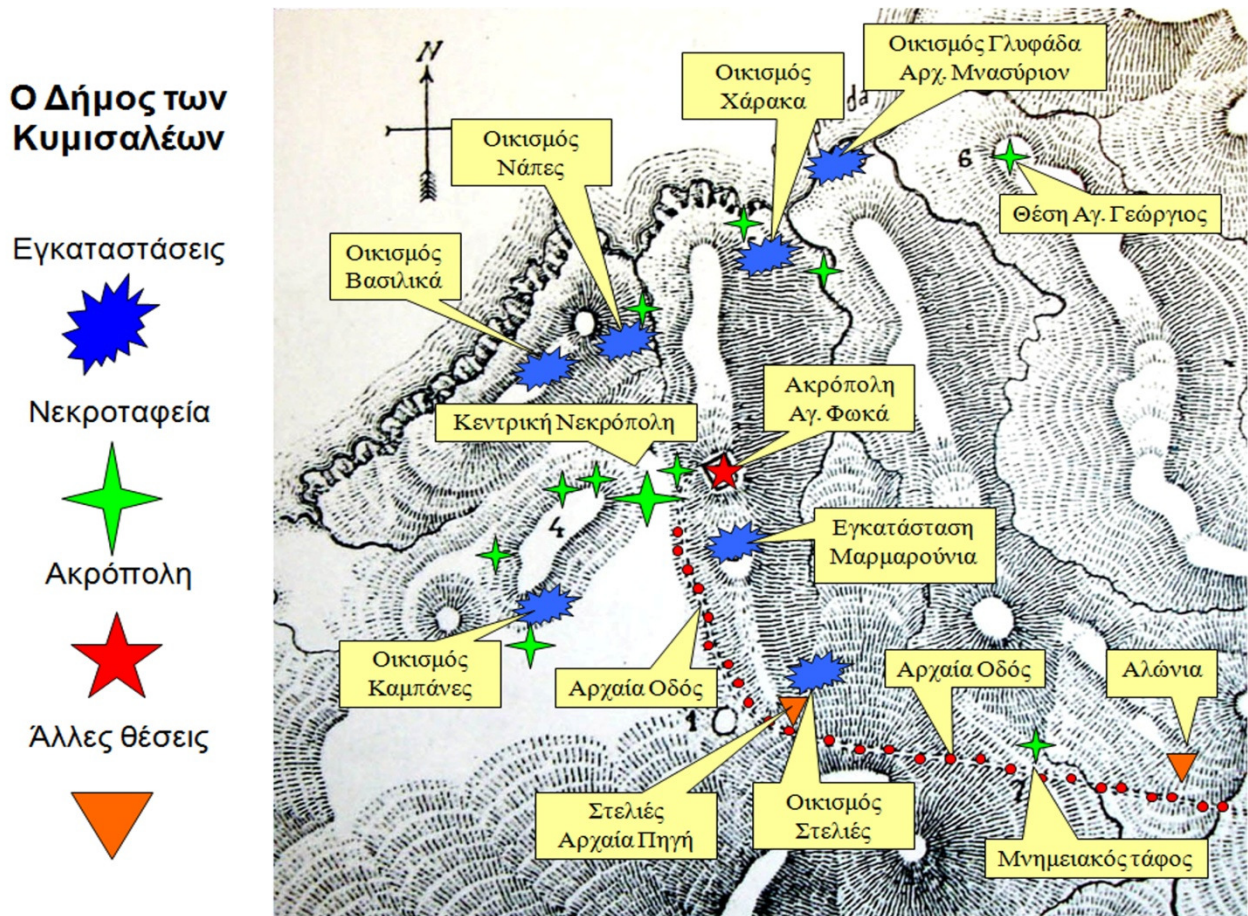
Εικ. 1: Άποψη της ευρύτερης περιοχής της Κυμισάλας από τον Ακραμίτη.

GR4210005 - ΡΟΔΟΣ - ΑΚΡΑΜΥΤΗΣ - ΑΡΜΕΝΙΣΤΗΣ - ΑΤΤΑΒΗΡΟΣ

<p>ΥΠΕΧΩΔ.Ε.</p> <p>ΕΡΓΟ - ΕΠΙΠΡ - ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 3 ΜΕΤΡΟ 3.3: "ΑΝΑΓΩΡΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΔΙΑΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ", ΜΕΛΕΤΗ 5</p> <p>Παραγή Μελέτης: GR4210005 - ΡΟΔΟΣ - ΑΚΡΑΜΥΤΗΣ - ΑΡΜΕΝΙΣΤΗΣ - ΑΤΤΑΒΗΡΟΣ</p> <p>Χάρτης Τύπων Οικοτόπων - Βάσει της (Ελεύθερη Διανομή)</p> <p>Κλίμακα 1: 75000</p> <p>Σύστημα Αναφοράς: ΕΓΣΑ' 87</p>		<p>ΥΠΟΜΗΝΙΑ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οικόσιτο - Towns Όριο περιφέρειας - Site boundaries → Όριο ΟΤΑ - First degree administrative boundaries → Όριο διοικητικής διαίρεσης - First degree administrative district/county boundaries → Όριο διοικητικής διαίρεσης - First degree administrative district/county boundaries → Όριο 3ης τάξης - 3rd Class municipalities network → Όριο 4ης τάξης - 4th Class municipalities network — Απογραφή - Coastline — Ισοβάθεις - Isobaths — Ισοβάθεις ανά 100μ - Contour per 100m • 8530 Ευδωμενές ή μερτά ευδωμενές ρέματα - Ευδωμενές αμώλες ■ 1110 Σαρωδικά κελύφη και αμύδαλις καλυμμένα από θαλάσσιο νερό - Αμυδαλιές ■ 1120 Ριλιόλιθοι - Ριλιόλιθοι Ροδόσιου ■ 1170 Ριλιόλιθοι - Υαλίτες ■ 1184 Υπερβαθικοί ροφί βόλβες - Μεγάλα υποστυλώματα χωρίς θλάσεις ■ 1186 Υπερβαθικοί ροφί βόλβες - Μεγάλα υποστυλώματα με θλάσεις 	
<p>Ανάδοχος: ΑΝΑΓΝΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ</p> <p>Επιστημονικός Υπεύθυνος: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ελευθέριος Κ.Φ.Ε.</p> <p>Συντάκτες: ΔΙΑΤΟΥΛΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΙΑΚΑΒΑΡΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ</p> <p>Επιτροπή επίβλεψης:</p> <p>Ανάδοχος Σύμβουλος: ΓΕΩΡΓΙΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ (ΕΤΕΜ Α.Ε.)</p> <p>Συνεργαζόμενοι φορείς: ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΟΥΛΑΝΔΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΟΤΟΠΩΝ-ΥΠΟΤΟΠΩΝ</p> <p>ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2000</p>			

Εικ. 2: Χάρτης τύπων οικοτόπων-βλάστησης της προστατευόμενης περιοχής Ακραμίτης-Αρμενιστής-Ατάβυρος

Εικ. 3: Χάρτης με θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην Κυμισάλα